

**ИНТЕРКУЛТУРНИ ДИЈАЛОЗИ
ВО КОНТЕКСТ НА
МАКЕДОНСКО-ТУРСКИТЕ
КНИЖЕВНИ ВРСКИ**

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ ОД МЕЃУНАРОДЕН СИМПОЗИУМ

**MAKEDONYA VE TÜRK
EDEBİYATLARI İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA
KÜLTÜRLERARASI DİYALOGLAR**

ULUSLARARASI SEMPOZYUM BİLDİRİ KİTABI

**INTERCULTURAL DIALOGUES
IN THE CONTEXT OF
MACEDOANIAN-TURKISH
LITERARY CONNECTIONS**

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SYMPOSIUM

СКОПЈЕ / ÜSKÜP / SKOPJE 2024

Интеркултурни дијалози во контекст на македонско-турските книжевни врски
Makedonya ve Türk Edebiyatları İlişkileri Bağlamında Kültürlerarası Diyaloglar
Intercultural Dialogues in the Context of Macedonian-Turkish Literary Connections

Издавач: Институт за македонска литература – Скопје
За издавачот: проф. д-р Наташа Аврамовска

Главни уредници / Düzenleme Komitesi
проф. д-р Маја Јакимовска-Тошиќ, проф. д-р Соња Стојменска-Елзесер,
Prof. Dr. Emine İnanır

Технички уредник
м-р Билјана Јоновска-Стефковска

Меѓународна редакција / Uluslararası Hakem Kurulu
проф. д-р Маја Јакимовска-Тошиќ (РС Македонија), проф. д-р Соња Стојменска-Елзесер
(РС Македонија), проф. д-р Наташа Аврамовска (РС Македонија),
Prof. Dr. Emine İnanır (Турција), Prof. Dr. Mehmet Samsakçı (Турција)

Рецензенти / Danışma Kurulu
проф. д-р Ана Мартиноска
Prof. Dr. Türkan Olcaу

Лектор на македонските текстови
Дениз Тесторидес

Лектор на турските текстови / Türkçe Metin Editörleri
Arş. Gör. (MA) Gamze Üçer Aktuğ

Преведувач и лектор на македонските текстови на англиски јазик
Емили Сапунџија

Преведувач и лектор на турските текстови на англиски јазик / Türkçeden İngilizceye Çeviri
Авторите / Yazarlar (Authors)

Република Северна Македонија

Министерство за култура и туризам

Изданието е објавено со материјална поддршка на
Министерството за култура и туризам на Република Северна Македонија

ЗБОРНИК НА ТРУДОВИ ОД МЕЃУНАРОДНИОТ СИМПОЗИУМ

**ИНТЕРКУЛТУРНИ ДИЈАЛОЗИ
ВО КОНТЕКСТ НА МАКЕДОНСКО-ТУРСКИТЕ
КНИЖЕВНИ ВРСКИ**

одржан на Истанбулскиот универзитет
(6–7 ноември 2023 година)

ULUSLARARASI SEMPOZYUM BİLDİRİ KİTABI

**MAKEDONYA VE TÜRK
EDEBİYATLARI İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA
KÜLTÜRLERARASI DİYALOGLAR**

İstanbul Üniversitesi
(6–7 Kasım 2023)

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL SYMPOSIUM

**INTERCULTURAL DIALOGUES
IN THE CONTEXT OF MACEDONIAN-TURKISH
LITERARY CONNECTIONS**

held at Istanbul University
(6th–7th November 2023)

УРЕДНИЦИ

проф. д-р МАЈА ЈАКИМОВСКА-ТОШИЌ,
проф. д-р СОЊА СТОЈМЕНСКА-ЕЛЗЕСЕР
и проф. д-р ЕМИНЕ ИНАНИР

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКА ЛИТЕРАТУРА – СКОПЈЕ
2024

Организациски одбор / Düzenleme komitesi:

проф. д-р Маја Јакимовска–Тошиќ
проф. д-р Соња Стојменска–Елзесер
проф. д-р Наташа Аврамовска
Prof. Dr. Emine İnanır
Prof. Dr. Mehmet Samsakçı

Секретари / Sekretarya

м-р Билјана Јоновска Стефковска
м-р Марина Цветаноска
PhD Cemile Odunkıran
Arş. Gör. (M.A) Gamze Üçer Aktuğ
Arş. Gör. (M.A) Abdullah Çağan Er

CIP – Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

82.091(497.7+560)(062)

930.85(497.7+560)(062)

ИНТЕРКУЛТУРНИ дијалози во контекст на македонско-турските
книжевни врски (2023 ; Истанбул)

Интеркултурни дијалози во контекст на македонско-турските книжевни
врски: зборник на трудови од меѓународен симпозиум / [главни уредници Маја
Јакимовска-Тошиќ, Соња Стојменска-Елзесер, Emine İnanır; преведувач и лектор
на македонските текстови на англиски јазик Емили Сапунџија] = Makedonya ve
Türk Edebiyatları İlişkileri Bağlamında Kültürlerarası Diyaloglar: uluslararası sempozyum
bildiri kitabı = Intercultural dialogues in the context of macedonian-turkish literary
connections: proceedings of the international symposium. – Скопје: Институт за
македонска литература, 2024. – 390 стр.; 25 см

Фусноти кон текстот. – Библиографија кон трудовите

ISBN 978-608-4744-42-9

а) Културна историја – Македонија – Турција – Собири; б) Книжевни врски –
Критики и толкувања – Македонија – Турција – Собири

COBISS.MK-ID 64620549

СОДРЖИНА İÇİNDEKİLER CONTENTS

ПРЕДГОВОР / ÖNSÖZ / PREFACE	9 / 13 / 17
--	-------------

ПОЗДРАВНИ ОБРАЌАЊА / AÇILIŞ KONUŞMALARI / GREETING MESSAGES

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Başkanı Prof. Dr. Emine İnanır'ın Açılış Konuşması	21
Welcome Speech by the Head of the Department of Slavic Languages and Literature at the Faculty of Literature, Istanbul University, Prof. Dr. Emine İnanır, PhD.	22
Поздравно обраќање на проф. д-р Маја Јакимовска-Тошиќ, раководител на проектот <i>Интеркултурни дијалози во контекст на македонско-турските книжевни врски</i>	23
Welcome Speech of Prof. Dr. Maja Jakimovska-Toshikj, PhD Coordinator of the Project <i>Intercultural Dialogues in the Context of Macedonian-Turkish Literary Connections</i>	25
Поздравно обраќање на проф. д-р Наташа Аврамовска, директорка на Институтот за македонска литература	27
Welcome Speech by Prof. Dr. Natasha Avramovska, PhD Director of the Institute of Macedonian Literature.	29
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Sevtap Kadioğlu'nun Açılış Konuşması	31
Welcome Speech by the Dean of the Faculty of Literature Istanbul University, Prof. Dr. Sevtap Kadioğlu, PhD.	33

ПРИЛОЗИ / BİLDİRİLER / CONTRIBUTIONS

Илија Велев / Ilija Veleв

ОРИЕНТАЛНОТО ТУРСКО РАКОПИСНО НАСЛЕДСТВО ВО НАЦИОНАЛНАТА И УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ ВО СКОПЈЕ (МАКЕДОНСКО-ТУРСКИ ИНТЕРКУЛТУРЕН ДИЈАЛОГ КАКО ТРАДИЦИЈА И СОВРЕМЕНОСТ)	35
ORIENTAL TURKISH MANUSCRIPT HERITAGE IN THE NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY “ST. CLEMENT OF OHRID” IN SKOPJE (MACEDONIAN-TURKISH INTERCULTURAL DIALOGUE AS TRADITION AND MODERNITY)	55

Маја Јакимовска-Тошиќ / Maja Jakimovska-Toshikj

ОРИЕНТАЛНИТЕ МОТИВСКИ СЛОЕВИ И НИВНА ПРЕОБРАЗБА ВО МАКЕДОНСКАТА СРЕДНОВЕКОВНА ПРОЗА	69
ORIENTAL MOTIF LAYERS AND THEIR TRANSFORMATION IN MACEDONIAN MEDIEVAL PROSE	87

Şirin Tufan / Şirin Tufan

MAKEDONYA VE TÜRK EDEBİYATLARI İLİŞKİLERİ KAVRAMININ KÜLTÜR KURAMI ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ	103
REVISITING THE CONCEPT OF “MACEDONIAN AND TURKISH LITERATURES RELATIONS” WITHIN THE SCOPE OF CULTURAL THEORY	113

Emine İnanır, Lidija Tanturovska, Zoya Shengyuder

COFFEE – A COMMON LINK IN MACEDONIAN-TURKISH DIALOGUES	123
--	-----

Mumin Aliov / Mumin Aliov

YAHYA KEMAL’İN KAYBOLAN ŞEHİR ŞİİRİ VE BLAŽE KONESKI’NİN SKOPJE ŞİİRİ ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR İNCELEME	139
COMPARATIVE ANALYSIS OF YAHYA KEMAL’S „KAYBOLAN ŞEHİR” AND BLAŽE KONESKI’S „SKOPJE” POEMS	149

Соња Стојменска-Елзесер / Sonja Stojmenska-Elzeser

ПРИЕМОТ НА ПОЕЗИЈАТА НА ТУРСКИОТ ПОЕТ ФАЗИЛ ХИСНИ ДАГЛАРЌА ВО МАКЕДОНСКАТА КУЛТУРНА СРЕДИНА	159
RECEPTION OF TURKISH POET’S FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA POETRY IN MACEDONIAN CULTURAL ENVIRONMENT	171

Наташа Аврамовска / Natasha Avramovska

НА КРСТОПАТ: РОМАНОТ „ВЕЖБИ ЗА ИБН ПАЈКО“ ОД ОЛИВЕРА НИКОЛОВА	183
AT A CROSSROADS: OLIVERA NIKOLOVSKA'S NOVEL "VARIATIONS FOR IBN PAJKO"	199

Özlem Kurt / Ozlem Kurt

KÜLTÜREL KESİŞMELER: VENKO ANDONOVSKI'NİN "PAPOKOT NA SVETOT" ADLI ROMANINDA TÜRKİZMALAR.	215
CULTURAL INTERSECTIONS: TURKISM IN VENKO ANDONOVSKY'S NOVEL "PAPOKOT NA SVETOT".	231

Јасмина Мојсиева-Гушева / Jasmına Mojsieva-Gusheva

ПОСТМОДЕРНИСТИЧКИ ПОЛОВ ИДЕНТИТЕТ ВО РАМКИТЕ НА ТУРСКОТО И МАКЕДОНСКОТО ОПШТЕСТВО (врз примери од романите „Ноќта на зелената самовила“ од Ајфер Тунч и „Пеперутка“ од Сашо Тасевски).	245
POSTMODERNIST GENDER IDENTITY IN TURKISH AND MACEDONIAN SOCIETIES (with examples from the novels „The Night of the Green Fairy“ by Ayfer Tunç and „Butterfly“ by Saso Tasevski)	257

Cemile Odunkıran / Cemile Odunkıran

SAFİYE EROL'UN KURMACA METİNLERİNDE HÂFIZA MEKÂN OLARAK RUMELİ	267
RUMELIA AS A REALMS OF MEMORY IN SAFİYE EROL'S FICTIONAL TEXTS	283

Марина Цветаноска / Marina Cvetanoska

ПУБЛИКАЦИИ НА МАКЕДОНСКИТЕ УЧЕБНИКАРИ ВО ЦАРИГРАДСКИТЕ ГЛАСНИЦИ ВО XIX ВЕК	301
PUBLICATIONS OF MACEDONIAN TEXTBOOK WRITERS IN MAGAZINES IN XIX CENTURY CONSTANTINOPLE	313

Fatih Odunkıran / Fatih Odunkıran

MAKEDONYA'NIN ŞÂİR ÇOCUKLARI: MEVLEVİLER.	325
CHILDREN OF MACEDONIA: MEVLEVI POETS	349

Билјана Јоновска Стефковска / Biljana Jonovska Stefkovska

БАЛКАНСКИ КУЛТУРНИ ПРОНИКНУВАЊА НИЗ ПРИЗМАТА НА РОМАНОТ „БАЈАЗИТ И ОЛИВЕРА“ ОД ДРАГИ МИХАЈЛОВСКИ	373
BALKAN CULTURAL PERMEATION THROUGH THE PRISM OF DRAGI MIHAJLOVSKI'S NOVEL „BAYEZID AND OLIVERA“	381

SAFİYE EROL'UN KURMACA METİNLERİNDE HÂFIZA MEKÂN OLARAK RUMELİ

Özet: Köken olarak Makedonya'dan Edirne'ye göç etmiş bir aileden gelen Safiye Erol, Avrupa'da aldığı eğitim dolayısıyla hem Doğu hem de Batı'ya dair bir perspektife sahiptir. Özellikle Almanya'da uzun yıllar yaşamasıyla Batılı bilince dair fikirlerinin oluşması, buna karşın Doğu gelenek ve irfanına yönelik verdiği özel çaba söz konusu edildiğinde Safiye Erol'un ayırıcı yönü de ortaya çıkmış olur. Safiye Erol'un bu bilinci kurmaca metinlerinde de kendisini çok ciddi manada hissettirmektedir. Tarih ve kültür bilinci, coğrafyaya dair ciddi bir hassasiyetle birleşerek onun hikâye ve romanlarında önemli bir veri alanını oluşturmaktadır. Bu çalışmada ise *Kadıköyü'nün Romanı*, *Ciğerdelen*, *Dineyri Papazı*, *Leylak Mevsimi* gibi kurmaca metinleri başta olmak üzere onun tüm metinlerindeki Rumeli çağrışımları ve göndermeleri üzerinde durulacaktır. Türkçe'nin nadide örneklerinden olan Safiye Erol romanlarının yanı sıra makalelerinde de aynı şuurun en keskin örneklerini bulmak ve kurmaca metinlerde "hafıza mekân" söyleminin sağlamasını yapmak mümkündür. Nitekim onun tüm metinlerinde Rumeli'ye dair tutarlı bir görüş birlikteliğinden söz edilebilir. Rumeli coğrafyasına, Osmanlı'ya ve içerdikleri tüm değerlere dair bu şuur, Safiye Erol tarafından yaşadığı döneme aktarılarak bu noktada bir süreklilik sağlanması hedeflenmiştir. Geçmişe yönelik değerlerin yok sayılması ya da silinmeye çalışılması gibi eğilimlerin yanında Safiye Erol'un bu metinler üzerinden yapmaya çalıştığı ise önemli bir hamledir. Rumeli coğrafyasının içerdiği yüksek değerlere yaslanarak ilerleme fikri ise hâkim algıya alternatif oluşturması bağlamında oldukça dikkat çekici görünmektedir. Bunun yanında vurgulanması gereken hususlardan biri ise Safiye Erol'un kurmaca metinlerinde bahsettiğimiz bu şuurlu arka fonu ve düşünsel zemini kullanarak insanlık durumlarını ve aşka dair zengin tahlilleri de başarılı bir biçimde yapmış olmasıdır. Bu çalışmada, onun tarih ve mekâna yönelik temel görüşlerini Rumeli coğrafyası izleği ile beraber aydınlatmak hedeflenmiştir.

Anahtar kelimeler: Safiye Erol, Hafıza, Mekân, Rumeli, Roman.

Giriş

“Bilmiyorum, geçmişle bu kadar uğraşmam
bugünkü hayatımın iflâs manzarasını unutmak için mi,
yoksa sâhiden ruhların musallat oluşu diye bir şey var mı?”
(Safiye Erol, Ciğerdelen)

En temel tanımıyla geçmişe ait bilginin istiflendiği, depolandığı yer olarak hâfıza, insanın geleceği ve hâlinin en önemli şekillendiricisidir. Hafıza mekân söylemi ise, tarihsel bir yok oluşla karşı karşıya olan varlıkların dürtüsel bir şekilde korunması işlevini görür. Bu sayede canlandırılan ve “tarihe iade edilen” (Nora, 2022: 27) anlar, metni kurgulayan tarafından yeniden ele alınmış ve estetik düzleme dâhil edilmiş olur. Ulus-devletlerin arttığı 19. yüzyıl ve sonrasında, kimlik inşası noktasında hafızanın can alıcı önemi ortaya çıkmıştır. Çünkü kişisel hafızanın yanında toplumsal hafıza bilinci de bu noktada anlamlıdır. Kolektif bir toplum inşası bağlamında geçmişe yaslanma ve ondan güç alma, en temel reflekslerden biri hâline gelmiştir.

İnsanın bağlı bulunduğu muhitte ilişkisi de hem toplumsal hem de bireysel hafıza ile yakından alakalıdır. Kendi öznel bilinci ve hafızası olan kişi, bir yandan da toplumsal bir belleğin içerisinde konumlandığından geleneksellikler, anıtlar ya da tarihsel süreçlerin yansımaları aynı bağlam içerisinde konumlanır. Ricoeur, bu ilişki biçiminin -kişisel/toplumsal- geçirgenliğini vurgulayarak tarihselliğin oluştuğunu ifade eder:

“Ataların hafızası ardılların hafızasıyla kısmen kesişir. Bu kesişim, kendisini bize özgü mahremiyetten aktarımın anonimliğine uzanan bütün derecelerde gösterebilecek ortak şimdiki zamanda meydana gelir. Hafızanın, ölümlerin zamanı ve ben doğmadan önceki zaman olarak anlaşılan tarihsel geçmiş yönünde ilerleyişi sırasında uğradığı bir ara istasyon işlevi gören ataların anlatısı böylece tarihsel geçmiş ve hafıza arasında bir köprü kurar. Bu hafıza zinciri başlangıç noktasına doğru kat edildiğinde tarih insanlığın ilk günlerinden bugüne süreklilik içinde yayılan bir biz ilişkisine dönüşmeye başlar.” (Ricoeur, 2016: 193)

Kısacası zaman noktasındaki bu süreklilik, bireysel ve kolektif hafızanın bu diyalektik ilişkisi ile oluşur. Mekânlar ise hafızanın bu önemli işlevi gerçekleştirdiği aktarma araçlarını ifade eder. Bu noktada Nora, *Hafıza Mekânları* isimli kültleşmiş eserinde, mekânların hem tarihsel, psikolojik ve siyasî noktadaki bu işlevi üzerinde durur hem de tarihsel olarak inşa edici yönlerini vurgular. (Nora, 2022: 19-46) Ona göre hâfıza mekânları hem geleneksel hem de tarihsel bağlamıyla sahnelenen

bir geçmişin yazılmasında önemli bir işleve sahiptir. Nora kitabında aynı zamanda hafızanın “yok oluşu” yüzünden bu kadar önemli olduğunu da vurgular. Ortada yok olan bir hâfıza olduğu için bu kavramsallaştırma önemli görünür. Yok olan hafızayı yeniden diriltmek için mekânlar üzerinden bir kurgu oluşturulur, geçmişle bu yönden bir bağ kurulur ve geçmiş diriltilmiş olur.

Assman ise hatırlama eylemini İsrailîlerin reaksiyonları üzerinden açıklarken “seçilmiş olma” ifadesine yer verir. (Assman, 2015: 39) Çünkü hatırlamakta, unutturmamak için seçilmişliğe ve özel olmaya inanma, aynı zamanda diğerleriyle araya mesafe koyma şeklinde bir tezahür söz konusudur. Nitekim bir “biz” anlatısı, “ortak bilgi ve kendini algılayış biçiminin oluşturduğu bağlayıcı yapı”yı (Assman, 2015: 23) imlemektedir. Neticede de geçmişle kurulan her ilişki biçimi ve özel ölçekte mekânsal iletişim ise “yeniden kurgu”ya sebep olur. Tarihsel olarak kurulan bu hafıza bağı ise bir sürekliliği ve geçmişle kurulmuş sağlıklı bir iletişim biçimini yansıtır. Rönesans sürecinin geçmişe yönelik metinleri anlamlandırma hususunda bir temele dayanıyor oluşu bu durumun en güzel örneğidir. Bu yönüyle kanon metinleri, bir topluluğun kendi hikâyelerini imledikleri gerçeğinden hareketle kurtarılmaya ve geleceğe aktarılmaya değer gördükleri bir alanı işaret eder. (Jusdanis, 1998: 82) Milli edebiyat bağlamındaki hamlelerin özünde tam olarak bu gerçeklik yatmaktadır. Geçmişe yönelik kaybolan değerlere dair “deliller” ve onların “karakteristik farklılıkları” (Assman, 2015: 40) ise eskinin yeniye döndürülme faaliyetinin aynı zamanda toplumların geniş zamanda yaşamasına da yol açtığından bir dirilişi yansıtır.

Bu bağlamda yeniden keşfedilen bir geçmiş anlatısı, hatırlama yoluyla kurulan medeniyet bağıntısında önemli bir yerdedir. Mekânın hâfıza olarak imlenmesi de bu noktadaki önemli bir merhaleyi ifade eder. Hâfıza sürekliliği mekânlar ölçeğinde sağlanarak kurgusal bir *yeni* oluşturulmuş olur. Çünkü Halbwachs’ın da vurguladığı üzere belleğin mekâna ihtiyacı vardır ve mekânsallaşma eğilimindedir. (Assman, 2015: 47) Safiye Erol metinleri de gerek kurgusal gerek düşünsel düzlemleriyle bizlere bu noktada zengin bir veri alanı sunar. Metinlerindeki tarih ve medeniyet şuurunun Rumeli vurgusuyla beraber okura sunulması, oldukça önemli bir izlettir ve neredeyse tüm metinlerin çatısında yer alır.

Derinden Derine Yanan Ocağın Yalımı: Safiye Erol ve Rumeli

Kişinin kendi belleği için kutsal olan bir mekânı sembolik bir biçimde yeniden üretmesi ve dolayısıyla canlı tutuyor olması, Rumeli örneği ölçeğinde Safiye Erol metinlerinde oldukça başat bir eğilim olarak karşımızda durur. Rumeli, Osmanlı

İmparatorluğu'nun Avrupa'daki en büyük eyaletlerinden biridir ve çok geniş bir coğrafyayı temsil eder.¹ Erol'un ailesi de köken olarak Makedonya'nın Üsküp şehrine yaslanmaktadır. Aile, Edirne'ye göç etmekle beraber Rumeli kültür ve hafızasını asla terk etmemiş, bilakis hem yaşayışlarında hem de çocuklarını yetiştirirken bahsi geçen bu miras onlar için çok önemli bir rol oynamıştır.

Safiye Erol'un çocukluğuna dair anımsadıkları arasında önemli bir yekunu ailesinin Rumelili akrabalarına dair hatıralar, Rumeli kültürüne sahip çıkma çabaları ve bu noktada kazandığı bilinç oluşturur. Onun, evlerinde misafir ettikleri akrabalarına ilişkin şu görüşleri bahsettiğimiz bağlamda önemli görünmektedir:

“Çiftlik çubuk mal mülk her şeyi bırakıp üstlerindeki yıpranmış elbiselerle göçmüştüler. Yine de hâl ve tavırlarına bakınca derdiniz ki hepsi birer uç beyi. Bu tutumdan öğrenilecek bir şey olduğunu ben daha o zaman sezmiştim. Sanki ecdadım topla, tüfekte yıkılamayacak bir şeye sahip olduklarını bana daha o zaman duyurmuşlar ve beni kütük kalitelere erken erken ortak etmek istemişlerdi.” (Vurgu tarafımıza ait.) (Erol, 2021a: 184)

Bu şekilde bir şuurla Rumeli'ye dair önemli bir bakış açısı geliştiren Erol, köklü bir arka plan ile mekânsal aktarım bağlamında aracı rolü üstlenmiş gibidir. Yakın dostu olan Sâmîha Ayverdi, Erol'un bu önemli temsil misyonuyla alakalı olarak manevi sermaye arka planına vurgu yapar. Çünkü ona göre annesi Keşanlı İkbal Hanım da Rumeli mirasının önemli bir taşıyıcısıdır. Ayrıca bu aktarımın bir kadın kanalıyla olması da dikkate değerdir:

“Bir serhatli ruhu taşıyan bu ateş gibi Rumeli kadını, orta, lise ve üniversite yıllarını Garp'ta geçirmiş olmasına rağmen; sadece metot ve ciddiyet gibi dış formasyonunda kendini gösteren Batılı ruhu, onun aşk, hamaset ve iman zırrı ile sağlama alınmış olan içine asla işleyememiş, aksine, bu derinden derine yanan ocağın yalımı, Doğu'dan çarpan hava ile hız bularak bir yanardağ haline gelmiş idi.” (Ayverdi, 2022: 210)

Yine bu ifadelerden hareketle Erol'un Batı ile olan yoğun teması ve aldığı Batılı formasyonunun mahiyeti düşünüldüğünde Doğulu değerlerin “yalımını” kaybetmeyişi çalışmanın başından beri vurguladığımız bu özel bağlılık ve aktarım fikri ile doğrudan ilintilidir. Nezihe Araz da onun bu güçlü yanıyla alakalı olarak “sağlam ve temelli bir

¹ Pakalın'ın bu eyalet kapsamında sıraladığı şehirler: “Selanik, Üsküp, Ohri, Köstendil, Tırhala, Delvina, Avlonya, Elbasan, Pirzren, Dukagin, Alacahisar, Vilçetrin, Yanya, Semendre, Yanova” (Pakalın, 1972: 57)

yerli değerler sistemi” ifadesini kullanmıştır. (Araz, 1964: 33) Köklerden gelen bu sağlam hislerle yetişen Safiye Erol’un eğitimi ise babası tarafından çok önemsenmiş, iyi okullarda kendini yetiştirmesi açısından büyük destekler görmüştür. Henüz 12-13 yaşlarındayken gittiği Almanya’dan 28 yaşında (bir savaş fâsılası dışında) felsefe doktoru olarak dönen Erol için bu köken bilinci, yabancı bir ülkede tutunmasına da faydalı olmuştur. Çünkü onun Rumelili köklerine ve Türk medeniyetine dair algısı, dinî hassasiyetleri ile de bütüncül bir görünüm arz eder. Türk kültür ve medeniyeti ile Osmanlı tarihine dair süreklilik kaygısı ve medeniyetin unutulmamasına dair çabalarının yanında, dinî dikkatleri de söz konusudur. Almanya’da pansiyoner olarak kaldığı esnada onu sık sık ziyarete gelen peder ile yaşadığı şu hadise bu hassasiyet ve dik duruşunun en önemli göstergelerindendir:

“Çocuğa gösterdiği alâka, dikkati çekecek ölçüde olduğundan bunu fark eden evin hanımı, gene papaz efendinin kıza hikâyeler anlattığı bir sırada, birden ‘Safiye, papaz efendi seni çok takdir ediyor. Herhâlde sen bir gün Hristiyan yapacak.’ der.

Küçük Safiye, odadakileri şaşkına çeviren bir asabiyetle başını dikerek: ‘Yooo. Bir gün ben onu Müslüman edeceğim!’ karşılığını verir.” (Akt. Yardım, 2010: 34)

Bu şekilde sağlam bir duruş inşa eden Safiye Erol, 1930’larda edebiyat dünyasında boy göstermeye başlamıştır. Ancak 1938’de yayınlanan ilk romanı *Kadıköyü’nün Romanı* ve diğerlerinden -ki 1955 *Dineyri Papazı*’nın tefrika tarihidir- sonra çok ciddi bir yazı faaliyeti de olmasına karşın kanon içerisinde kendine yer bulamamıştır. Özellikle 40’lı ve 50’li yıllarda modern Türk kadını algısı bağlamında dönemine göre radikal yaklaşımları olan Erol’un, kadın hareketi içerisinde anılmayışı da bahsettiğimiz bu önemli dikkat noktalarını vurgulamaktan kaçınmayışıyla beraber düşünülebilir. Onun tanınması ancak 2002’de Kubbealtı’nın neşirleri başladığında gerçekleşecek ve hakkında çalışmalar yapılmaya başlanacaktır.

Kubbealtı gibi önemli bir muhitin ve kazanılan tecrübelerin ışığında oldukça dikkate değer ve Türkçesi çok akıcı eserler kaleme alan Safiye Erol’un, tarihten tasavvufa, kadın meselesinden musikiye ve aşktan Hint kültürüne dair geniş bir konu skalası mevcuttur. Fakat bu çeşitlilik içerisinde mekânın neredeyse ontolojik biçimde yazarını var edecek bir tesiri söz konusudur. Rumeli coğrafyası, yazar için tarihsel bir yeniden inşa sürecine varacak denli önemlidir. Eserlerinde araya serpiştirilen yan karakterler ya da Rumeli şivesinin yer yer ortaya çıkması haricinde, *Ciğerdelen* romanındaki doğrudan Rumeli’ye yaslanan anlatısı, bunun en önemli göstergesidir. Biz bu çalışmada yazarın *Kadıköyü’nün Romanı*, *Ciğerdelen*, *Dineyri Papazı* ve

Leylak Mevsimi isimli metinlerinden hareketle bahsi geçen çerçevede yeniden bir okuma gerçekleştirmeye çalıştık. Böylesine bir hassasiyet ve dikkat içerisindeki Safiye Erol'un kökene dair vurgusunu kurgusal metinlerine yansıtmasını aydınlatacak bir kilit kelime aranacaksa, bu kelime "hafıza" olmalıdır. Nitekim yazarın neredeyse tüm metinlerinde mekânsal bağlamda bu hafızanın izini sürmek mümkün görünmektedir.

Kurgunun Doğrudan Rumeli Üzerinden İnşası: *Ciğerdelen*

Ciğerdelen romanı bahsi geçen perspektifte oldukça önemli bir veri alanını işaret etmektedir. Bu romanda kurgu, yazar tarafından çift zamanlı bir inşa ile ortaya konmuştur. (Turhan ve Canzi'nin yaşadığı zaman/ Sarısipahilerin yaşadığı 1600'lü yıllar). 1940'lı yıllar romanın aktüel zamanıdır, ancak Osmanlı tarihinde Rumeli'de koruyucu vasıflarıyla öne çıkan Sarısipahiler isimli sınır beylerinin yaşadığı dönemle romanın karakterleri arasında tarihsel bir bağ kurularak anlatıda akışkan bir geçiş sağlanmıştır. Sarısipahiler, İstolni yakınlarındaki Şahinkonak'ı kendilerine yurt edinmiş, orada hem koruyucu konumda olmuş hem de komşularıyla iyi ilişkiler kurarak sınır kontrolünü sağlamışlardır. Romanda yer alan *Yedi Peçeli*, *Ciğerdelen* gibi efsanelerde ise hem köklü Rumeli gelenek ve adetleri hem de tarihsel anlamda Kızıllema ülküsü çok net bir biçimde ana temaları işaret eder. Turhan bir mimardır ve "Rumelili kanını" damarlarında çok yoğun bir şekilde hisseder, vatanının kalıntısı olan Edirne'yi mükemmel bir imar planına kavuşturma hayali vardır. Onun tarih şuuru yalnızca Osmanlı ile de sınırlı değildir. Osmanlılardan çok önce var olmuş Traklara değin uzanan bir tarih şuurunu aşağıdaki ifadelerinde görürüz.

"Yurdum, târih boyunca kâh şarkın kâh garbin dâvânını benimseyen Trakların yurdu. Silâhları, atları, zevkle işlenmiş gümüş kupaları ve hepsinden ziyâde Omiros, Orfoys, Tamiris gibi esâtire göçen saz şâirleriyle ün almış olan o hârikalı kavmin toprağında bir kasaba... İsmi de Keşan'dır." (Erol, 2011: 11)

Keşan, Turhan'ın ailesinin köken olarak Hersekli Ahmet Paşa'ya bağlanan müthiş arka planından sonra göç ettiği, *evlâd-ı fâtihan* yönünü yaşatmasına sebep olan Edirne kentinin bir ilçesidir. Turhan, Avrupa'da eğitim almış ve yer yer süfli bir yaşam sürmüş olsa da kendi topraklarının (yani Edirne'nin) imarı için çalışmayı ülkü edinmiş vatansever bir portre çizer. Her ne kadar Avrupa'da bulunduğu ve yurda döndüğü ilk zamanlarda maddecî atılımları olsa dahi mimari noktada modern mimarlık algısını eleştirir ve madde yüzünden manayı öldüren bir anlayışın ürünü olarak yorumlar. (Erol, 2011: 21) Onun mimari algısı kendi ağzından şu sözlerle ifade edilir.

“Ben, ecdâdımın eserlerinde olduğu gibi, dış nizâmı ruh âhengiyle, faydayı güzellikle kaynaşmış görmek isterim. Ah dedelerim!.. Bana ne büyük kuvvet ve zenginliksiniz! Kutsal Türk dilinde, köylümün geleneğinde, câmiden, kışladan ta yazma yorgana, oymalı mangal maşasına kadar her şeyde sizi bulurum. Kavuklu, mücevvezeli, türlü serpuşlu mezarlarınız, en büyük insanlık vakârını en alçak gönüllü bir ifâdeye sığdıran kitâbeleriniz bana neler söyler.” (Erol, 2011: 113-114)

Tüm bunların yanında Turhan'ın modern bir görünüm ve yenilikçi bir imaj çizdiği de ifade edilmelidir. Hatta o, Atatürk'e benzetildiğini “Benim de Atatürk'e benzediğimi herkes söyler. Bu benzeyiş beni utancımdan üzer, kendimi lââyık görmem.” (Erol, 2011: 23) sözleriyle ifade ederek bu noktada bir misyon yüklenmiş olan pozisyonunu da vurgular. Turhan'ın Atatürk'le olan benzerliği kanalıyla kurulan bu ilişki, Safiye Erol'un eskiye, köklere bağlı olmasının yanında devrimlere ve yenileşmeye yönelik duyduğu saygıyı da sembolize etmektedir. Nitekim onun erkek karakterleri kurgularken genel eğilimi, süflü ve akıbeti karanlık inşa etmeye yönelik iken Turhan bu noktada istisnai bir görünüm arz eder.² Romanın başlangıcında mecrasını bulamayan Turhan, sonunda Canzi ile evlenir, bir de çocukları olur. “Geçmişin değerleriyle yeninin ihtiyaç duyduklarını birleştirme çabası” (İleri, 2021: 16) bu şekilde sembolize edilmiş olur ve bu durum, oldukça dikkate değerdir. Ayrıca bu çalışmada ele almadığımız *Ülker Fırtınası* romanında coşkuyla kutlanan onuncu yıl kutlamaları vurgusu, Erol'da vurguladığımız yeniye saygı algısının en önemli göstergelerinden biri olarak yorumlanabilir. (Erol, 2021b: 97)

Ancak Safiye Erol, yeninin maddi olan tarafına karşıdır. Makalelerinde bunu görürüz. Ona göre aklın karşısında zafer her zaman manevi tarafa aittir; aşk ve ebediyet ise bu cephenin temsilleridir. (2021a: 145) Turhan da bu bağlamda Cumhuriyet'in çelişkili yanını temsil etmektedir. Turhan bir yandan dedeleriyle rüya yoluyla bağlar kuracak denli tarihini önemseyen bir karakter iken öte yandan maddiyatçı bir portre içinde olması, bu paralel düalliteyi gözler önüne serer. Fakat bu ikilik hâli onun Canzi ile münasebeti akabinde sona erecek, eğilimleri ahenkli bir bütünlük içerisindeki “ideal yeni fikri” ile beraber mecrasını bulacaktır.

Bu noktada Canzi karakterinin üzerinde durulmalıdır. Erol'un sağlıklı terkip tipolojisini ifade eden bu kadın karakteri, Turhan ile tanıştığı dönemde boşanma aşamasında olan Rumeli kökenli ve bu kökenlere sıkıca bağlı bir görünümde çi-

² Turhan ile Atatürk arasında kurulan bu bağlantının, Canzi tarafından da sıklıkla dile getirildiği gözlemlenir. Bu durum ise “yakın tarih şuuru” oluşturmaya yönelik bir vurgu yorumuna olanak tanımaktadır. (Tek, 2017: 473)

zilmiştir. Öyle ki eski eşi onunla boşanmaya dair konuşurken ve onun asiliğinden bahsederken kendisine söylediği "...baş ucumda dedelerimin kılıcı asılı durur" (Erol, 2011: 35) ifadesini aktarır ve bu ifadeyle sembolik anlamda serhat ruhunun sağlamlığına vurgu yapılmış olur. Tanıştıklarında onun ismini (aslı Cangüzel) ve soyunun Hersek Ahmet Paşa'ya dayandığını öğrenince aynı kökende buluştuklarını Turhan şöyle ifade edecektir:

"Benim iklimim. Tevekkeli değil...

Benim toprağım, benim mayam, benim hamurum! diye göklere çıktığım boş değilmiş. Acı meslek tecrübeleri, bin türlü dünya dalavereleri içinde taş kesilmiş gönlümü bir bakışta eritiveren bu sonsuz yakınlık meğer ne derin köklerden geliyormuş. O gece konuşarak sabahladık. Bizim soyda olduğu gibi Canzi'nin âilesinde de yazılı şecere yoktu. Hep nesilden nesile emânet edilen söylentiler, benim baba ocağında dinlediklerimin aynı!" (Erol, 2011: 40-41)

Turhan'ın kurduğu bu önemli ilişki, Cangüzel'in romanın içindeki iç hikâyede geçen, Macardan dönme olan ve özgürlüğüne düşkün Mariska Kemeni (sonraki adı Cangüzel) ile paylaştıkları karakter ortaklıklarında da kendini gösterir. Her iki karakter de hürriyetine düşkündür ve zincir kabul etmez. Erol da kendi kişisel tarihinde benzer bir adım ile şöhreti ve tanınmayı bile hürriyetini elinden alacağı gerekçesiyle reddetmiştir.

Nihayetinde Cumhuriyetin mecrasını bulamamış sembol karakteri Turhan ve Rumeli arka planlı Canzi, romanın sonunda türlü maceralardan sonra birleşir. Canzi'nin modern duruşunun yanında temsil ettiği Rumeli-Osmanlı kökenine yaslanan bu hâli ise güvenilir bir alanı imler ve Turhan'ı da dönüştürür.

Bu iki karakterin birleşimi ve köklü hafıza mekânına yaslanmaları, modern Türkiye'nin kabulü ama aynı zamanda Osmanlı kökeni olmaksızın var olunamayacağına yönelik bir algıyı da imlemektedir. Ayrıca Cumhuriyet'in o dönemin doğrudan temsili olan Turhan'ın evinin yanması ve daha sonra Canzi ile kavuşmasının gerçekleşmesi gibi hadiseler de bu iddiamızı pekiştirir niteliktedir. Nitekim bu duruma yönelik önemli bir örnek, Turhan'ın eviyle beraber yanmış olan, Edirne'nin imar planı taslağıdır. Turhan, Canzi ile birlikteliği akabinde eskiden başlamış olduğu bu planın ruhsuzluğundan dem vurmuş; aşk ve şevkle yepyeni bir imar planı hazırlayacağını ifade etmiştir. Kısacası Turhan için değişim teknik planda da gerçekleşmiştir. Yeni ve sağlıklı olarak önerilen bu terkibe göre "yeni insan", kazandığı bu Rumeli-Osmanlı arka planı ile tekniğe de bir metafizik katarak yoluna devam etmeyi hedeflemektedir.

Esasında bu şifre-çözümü Safiye Erol'un teklif ettiği medeniyet anlayışının orijinalitesini de ortaya koyar ve bizce Tanpınar gibi bir ismin bugün sıkça zikrettiğimiz “değişerek devam etmek, devam ederek değişmek” (Tanpınar, 2011: 25) ya da Yahya Kemal'in “kökü mâzide olan âti” (Beyatlı, 2014: 16) söylemleriyle de bulunduğu bir ortak paydayı gözler önüne serer. Ve tam olarak da bu düşünceler belki de dönemin kanon anlayışına ters olduğu için Safiye Erol kendisine geniş bir yer bulamamıştır. Onun oldukça başarılı bir yazar olmasına karşın kanon içerisinde kendine yer bulamayışı Murat Belge tarafından da ifade edilmiştir. (Belge, 2004: 54-59) Sonuç olarak hâkim söyleme bu tarz bir alternatifle dahil olunmamış ve dolayısıyla da uzun yıllar Safiye Erol edebiyatı dolaşımında olamamıştır.

Ancak yine Turhan'ın ifadeleriyle “mayasında ölmezlik olan” ve “kendi âlemini kurma” ya (Erol, 2011: 14) teşne karakterler ile Safiye Erol, kendi özel dinamikleri ve hâfızası ile yeniden doğmaya dair motivasyonu ve tarih şuurunu mekânsal düzlemde bir kez daha ortaya koymuştur.

Kadınları Dönüştüren Bir Mekân Olarak Rumeli

Safiye Erol'un romanlarındaki kadınların kurgusu genel olarak birbirine benzer. Büyük ölçüde özgür ruhlu, kendi ayakları üzerinde durabilen; bununla beraber ciddi hatalar yapan ve bunları sonradan fark eden bir kadın portresi söz konusudur. Ayrıca bu kadınların her birinin bir dönüşme öyküsünden söz edilebilir. “Kendini yapan” bu kadın karakterlerin en dikkate değerlerinden biri ise *Dineyri Papazı* romanının Gülbün'üdür. Gülbün de diğer kadınlar gibi potansiyeli yüksek, dikkat çekici bir görünümde çizilir. Kendisi tıp eğitimi alan, doktor olmaya hazırlanan bir pozisyonda iken kendinden oldukça büyük yaştaki Mehmed Ayhan Cimşidoğlu ile yaşadığı yasak ve gizli aşk, onun savrulmasına yol açar. İdealleri sarsılan, kendine olan güveni sekteye uğrayan Gülbün, bu yasak aşk ile yedi yıl boyunca meşgul olacak; gayet mazbut görünümlü bir yaşam süren Mehmed Ayhan Bey'in bambaşka, şehvî ama aynı zamanda küçük düşürücü yanı ile muhatap olacaktır.

Romanda başkalarına karşı geleneksel değerleri muhafaza eden bir yerde konumlandırılan Mehmed Ayhan'ın, kadınlara yönelik fikirleri bu bağlamda dikkat çekicidir.³

³ Bu noktada Mehmed Ayhan Bey'in Fevzi Hoca'ya kadınlarla ilgili söyledikleri dikkat çekicidir: “Bir koyundan iki post çıkmaz mîrim, evlâtlarımızı kurban ettik, onların da bize hiç uymayan kafalarla yetişmesine rıza gösterdik, yine demin buyurduğunuz gibi onların ileri düşünceli yurttaş olmaları uğruna bağrımıza taş da bassak ikiliğe boyun eğdik. Kızlarımız bizi tanımayacak, çiğneyip geçecekler eyvallah... Fakat kadınlarımızı

Gülbün ise burada bahsi geçen modern, yeni tipolojiyi temsil etmekle beraber, aynı zamanda Mehmed Ayhan'ın herkesten gizlenmesini telkin ettiği model olan "kadınlarımız" konumundadır. İlişki yaşadığı adam tarafından bu iki rol arasında sıkıştırılıp kalan Gülbün, yıllarca bu düalıteden kurtulamayacak, aşk ikliminin tesiri ile hayatına bir türlü yön veremeyecektir.

Arka plandan yoksun bir şekilde anne ve babası olmadan tasarlanan Gülbün karakterinin bu macera neticesinde dönüşümü ise yine bir hafıza mekânının tesiri ile gerçekleşir. Romanın büyük bir kısmında Gülbün ve Mehmed Ayhan'ın aşk macerasına sahne olan yer, Beyoğlu'ndaki garsoniyerdir. Gülbün buraya utançla girer, çıkarken de adeta kaçır. Ancak bir seferinde Beyoğlu'nun ara sokaklarında gezerken aktarılan şu pasaj onun gelecekteki dönüşümüne bir girizgâh niteliği taşımaktadır:

"Gülbün işte bu alçak gönüllü fukara mahallesinde öz âlemini bulmuştu. Hâşâ... Tekservi sokağı halkını kendine hemdem saymaya cesaret edemezdi. Onlar son Moskof muhârebesinde Tuna boylarından sürülerek buraya sığınmış namuslu gayretli bir göçmen alayının evlatlarıydı. Yurtlarından olmuşlar, mallarından olmuşlar, fakat zemin verimsiz de olsa çetin de olsa yeni şartlar içinde kök salmasını bilmişler. İş tutmuşlar, çalışmışlar, yaşamışlar... Yaşıyorlar, dünya oldukça yaşasınlar. Hayır, onlar Gülbün gibi kendilerini ziyan etmemişler." (Erol, 2019: 259-260)

Bu fragman, -Rumeli kökenli göçmenler hakkındaki bu izlenim- Safiye Erol'un hafıza mekâna dair ontolojik bağılılığının bir başka göstergesi olarak dikkate değerdir. Romanın sonunda Gülbün'ün dönüşeceği burada okura hissettirilmiş, kendini "ziyan eden" karakterin karşısına asil ve saygıdeğer Rumeli göçmenleri monte edilmiştir.

Bu gelgitli psikoloji içerisinde Gülbün, romanın sonunda Mehmed Ayhan ile sağlıksız ilişkisine son vererek Ercüment ile evlilik yoluna girecektir. Bu noktada Ercüment ve Gülbün'ün Edirne'ye yaptığı seyahat önemli görünmektedir. Edirne, Safiye Erol için ayrı bir anlam taşır. Çeşitli vesilelerle sık sık Edirne'ye gider: "Her sene bahar aylarında Edirne'yi ziyaret etmeden duramam. Kâbe niyetine Selimiye'yi dolanırım; Rumeli'nin birçok yerlerine dağınık serpilmiş dedelerimin mezarlarını sanki sembolik bir noktada toplu bulur, niyaza varırım." sözleriyle köklerine ve atalarına olan bağılılığını ifade eder. (Erol, 2021a: 98) Ona göre Edirne bir atalar yurdudur, soy tıpkı topraktaki bir ağaç gibi Edirne'de biter, sonra bütün Trakya'ya oradan bütün Türkiye'ye gölge salarak kendini "soy obasında" bulmasına yol açır. (Erol, 2021a, s. 167) Dünyanın öteki ucuna gitse de Edirne'nin kendi içinde olduğunu belirtir.

kapıp koyveremeyiz yağma yok!" (Erol, 2019: 300)

Selimiye Cami de aynı şekilde Edirne seyahati neticesinde Gülbün'ü dönüştürecek, kendine kavuşturacaktır.

“İlk evvelâ şoför tek kelimeyle: İşte! Demişti. Minareler sür’atle yerden biter gibi ufukta yükselmeye başlayarak ardından baş ve gövde de belirdi. Selimiye, göklere nakşedilmiş bir cihangir tuğrası yâhut dünyâ üstü âlemlerden bir aşk ve dehâ hamlesiyle yakalanıp beşer uğruna dondurulmuş bir peygamber hayali yahut...

Söz yok. İnsan bütün varlığıyla titriyor. Sus konuşma...

Ama bu gönül taşması ne yaman. Humma nöbeti gibi, en katı yüreklişini bile silkeliyor. Coşuyorlar. Sonsuz menkıbeler örtüsü bir köşeden yırtılınca herkes bildiğini ortaya atıyor.

– Sinan Sinan...

– Hey Koca Sinan...” (Erol, 2019: 322)

Bu coşkulu ilk tepki ile “kalp ve kafa kornalarının hepsini birden açan” (Erol, 2019: 324) bir darbeye maruz kalan Gülbün, yıllar süren sallantılı hayatına son verecek ahenkli bir yaşama adım atacaktır. “Asalet mayası bağlayan” (Erol, 2019: 324) bir kent olarak Edirne’ye seyahat ile Gülbün’ün kendi özüne dair gerçekleştirdiği seyahat eş zamanlıdır ve dönüşüm noktasında bir anlam ifade eder. Sonunda “Gülbün kendine kavuşmuş” (Erol, 2019: 327); tarihi bir şuur ile mistik etkilenim neticesinde istikametini bulmuş bir karakter olur. Böylece çıkmaza giren bir aşk hikâyesi, realiteyle bütünleşen bir şuurlanma durumu neticesinde son bulmuştur.

Safiye Erol romanlarında genellikle süfli bir süreç geçiren kadın kahramanlar, aşk meselesinde oldukça derinlikli yolculuklar ve ruh iniş çıkışları neticesinde daha ulvi bir düzeye -yine genellikle- tasavvufi bir şuura yükselirler.⁴ *Dineyri Papazı* romanı örneğinde ise dönüştürücü misyona sahip hafıza mekânları, -Edirne ölçeğinde- Selimiye gibi önemli camilerden oluşur. Bu sayede karakterin uyanış sürecinde bu manzaralar adeta içlerindeki özü, cevheri çıkarabilmeleri için bir aşamayı imlemektedir. Bununla birlikte romanlarında üst aklı temsil eden karakterler, kadınlara rehberlik ederek onların bu maceralarını kolaylaştırır. Söz gelimi *Ülker Fırtınası*’nda Nuran’ın babası Ali Fethi Bey, *Dineyri Papazı*’ndaki Tayyar Kemteri ya da *Ciğerdelen*’deki Veli Koca ve Hafız Nuri gibi isimler bu bağlamda anılabilir. Bu isimlerin her birinde ise yine mistik bir arka planın söz konusu olması, bahsettiğimiz bu argümanlarla beraber düşünüldüğünde meseleyi daha açık hâle getirir.

⁴ Safiye Erol’un kurguladığı kadınların tasavvufi dönüşümlerinin gelenek ve kanonla ilişkisi bağlamında incelendiği bir çalışma için bkz. (Buğdaycı, 2023: 115-133)

Doğrudan Rumeli kadınları ve aile tipinin karakteristik tezahürleri

Safiye Erol romanlarında Rumeli coğrafyasının aile modeli ve kadın karakteristiğine dair panoramik bir bakışı mümkün kılan iki ayrı örneklem söz konusudur. Biri *Kadıköyü'nün Romanı*'ndaki Filibeli Burhan karakterinin kadınlardan oluşan ailesi, bir diğeri ise *Leylak Mevsimi* kitabındaki hikâyelerden ikisinin (*İlk Efendim Pomak Ali Efendi*, *Laz Sıdkı'nın Florya'daki Hovardılığı*) odağındaki Hesna karakteridir. Her iki örneklemde de çizilen kadınlar oldukça güçlü, kökenlerine bağlı ve ilkeli bir görünümle okur karşısına çıkarlar.

Kadıköyü'nün Romanı'ndaki Burhan, aslen Filibeli, ancak oradan Kadıköyü'ne göç etmiş bir ailenin çocuğudur. Burhan, başından geçen bir aşk hikâyesi yüzünden kadınlara karşı ciddi anlamda mesafeli bir biçimde kurgulanmıştır. Romanın baş karakteri Bedriye ile olan ilişkisi de bu sorunlu zemin üzerinden ilerler. Bedriye, Kadıköyü'nde duruşu ve güzelliği ile dikkat çeker. Daha önce evlendiği eşi vefat etmiş ve onun kız kardeşiyle yaşamaya devam eden Bedriye, Burhan ile bir aşk evliliği gerçekleştirir. Yalnız bu evlilikteki hisler tek taraflı kalır. Burhan'ın koyduğu aşılmaz mesafe, en sonunda Bedriye'yi pes ettirir ve boşanırlar.

Romanda Burhan'ın Rumelili kökenine ve ailesine dair tafsilatlı anlatım, özellikle “Filibeli Burhan” isimli bölümde geçen Bedriye'nin bir sakatlık dolayısıyla ziyaretine gittiği zaman yerleştirilen şu pasajla gözler önüne serilir:

“Çatık kaşları altından mutaassıp bir bakışla Bedriye'yi tartakladı. Bedriye ve Orhan aşırı derecede temiz bir taşlıktan geçtiler, merdiveni çıktılar. Burası Burhan'ın eviydi. Civarda “Filibelilerin konağı” diye tanınmıştı. Burhan'ın ailesi vaktiyle Filibe'den gelip Kadıköyü'nün Mısırlıoğlu semtine yerleşmiş, fakat muhiti yadırgamış, muhite alışmamış. Çekingen ve kapalı yaşıyorlar. Hanımları hâlâ çarşafı gezer, komşu ahbap filan edinmez. Ne sinemaya ne gazinoya gelirler. İnik pancurlar arkasında titiz bir manastır hayâtı yaşarlar. Erkek olarak başlarında yalnız Burhan vardır. Hanımlar kaç tanedir, hangisi genç, hangisi ihtiyar, bilinemez ki... ayda yılda bir kapıya otomobil gelir, birkaç çarşafı kadın biner. Yalnız şurası muhakkak ki çok muntazam, çok temiz bir ev. Eşyaları eski zaman malı olmakla beraber kıymetli ve güzel şeyler. Mutfak işlerine pek merakları varmış. Aşçıları daima kadındır. Ve bu kadın aşçı, aldığı yüksek aylığın hatırı için bütün hürriyetinden vazgeçmeğe mecburdur. Sokağa çıkamaz, kimseyle konuşamaz, açık pencereden bakmak yasak edilmiştir. Hanımlardan biri yahut öteki her gün mutfağa iner, tül gibi yufkalar açar, İstanbullu yahut Anadolu aşçıların katiyen bilemeyeceği bir

takım Rumeli yemekleri pişirir. Mevsimine göre şuruplar, reçeller, turşular, tarhanalar, cevizli sucuklar hazırlanır.

Bu aile hakkında Kadıköy'de malumat bundan ibarettir.” (Erol, 2022: 129-130)

Romanda bu şekilde kapalı bir yapıda çizilen, muhacir Rumelili bir aile söz konusudur. Kadınlar gayet mutaassıp bir portrede çizilmiş olmakla beraber aynı zamanda kibar ve asil bir duruş da sergilerler. Yukarıdaki ifadelerde onların “eğri nazarından çekinmeyen” Bedriye ziyarete gittiğinde kendisine kaba davranılmaz, ancak bakışlarıyla “tartakladıkları” ifade edilerek mesafeleri vurgulanmış olur.

Nitekim bu evliliğin bu Rumeli ailesi tarafından kabul görmediği, romanın ilerleyen kısmında oğullarının düğününe gelmemelerinden de çıkarılabilecektir. Hatta Burhan'ın evlendikten sonra Bedriye'yi kendi evine götürmektense onun eski eşinden kalma evinde yaşamayı tercih etmesi ve eşyalarının tamamını getirmemesi de bu durumla yakından ilişkili bir biçimde yorumlanabilir.

Rumelili bu aile ve küçük ölçekte de bu ailenin temsili olan Burhan, roman boyunca kendi mesafeli duruşundan -Bedriye'ye âşık olmasına rağmen- vazgeçmeyecek, yani bu aşk onu dönüştürmeyecektir. Duygularını ifade etmeyen, geçmişte yaşadığı kötü tecrübeleri tüm hayatına teşmil eden bir karakter olarak Burhan, ailesinin aksine bir istikamet bulamamış ve kaybeden taraf olmuştur. Ailesinin kendi değerleri dışındaki her şeye kendini kapatmış olması gibi Burhan da âdeta hayata kendini kapatmıştır. Bu sebeple de romanda çeşitli merhalelerden geçerek dönüşen karakter, yine bir kadın olarak Bedriye'dir.

Leylak Mevsimi kitabındaki iki hikâyede ise cevval ve kendinden emin, aynı zamanda zavallı olan Hesnâ kanalıyla sağlam duruşlu Rumeli kadını portresi çizilmiştir. Buna göre Hesna, Balkan Harbi neticesinde Ferecik'ten (Yunanistan sınırları içerisinde) göç etmiş bir karakterdir. Onu ısrarla isteyen Pomak Ali ile evliliği ilk hikâyeyi, Laz Sıdkı ile evliliği de ikinci hikâyeyi oluşturur. Hesna, genel olarak muhacirlik ve Balkan Harbinin yıkıcı tesirleri gibi hadiseler dolayısıyla mağduriyeti vurgulanmış bir karakterdir. Şu ifadelerden bunu net bir biçimde görürüz:

“El-hayâ minel-îman, ben efendi kızıyım. Böyle Laz Sıtkılara karı olacak kişi değilim. Ah tâlih, ah muhâcirlik, ah hınzır gavur Bulgar...” (Erol, 2023: 56)

Ancak burada vurgulanan o çaresiz arka plana rağmen Hesna, her iki evliliğinin özünü okura aktaran iki metinde de güçlü ve eşine karşı dik duran bir tavır sergiler. Pomak Ali'nin ona karşı nazik olmayan söylemleri (Erol, 2023: 45-46) karşısında ve nihayet bir aldatma vakası neticesinde ona aynı şekilde yanıt vermiştir. O da kocasını

tıpkı onun yaptığı gibi aldatmış ve bunu ondan önce yaptığını söyleyecek denli pervasız bir tavır sergilemiştir.

Hesna genel olarak acılar içinde ama prensip sahibi duruşu, bitmeyen bir enerjisi ve ağız özellikleri ile evlâd-ı fatihani temsil eden bir örnektir. Metinlerde güçlü ve kendinden emin yanı vurgulanmıştır. Ancak bu güçlülüğe karşın evliliklerinde başarısızdır. İkinci evliliğinde de tabir-i caizse gelen gideni aratacak, aynı minvalde olaylar yaşanacak ve bu kez Laz Sıdkı'yı başka bir kadınla -mahalleden komşusu ile- yakalayacaktır.

Tüm bunlara ek olarak Hesna Hanım göç etmiş Rumelili sıradan bir kadını doğrudan temsil etmesi bakımından ağız özellikleri bağlamında da önemli bir örneği oluşturur. “-E haydi mori”, “bak kızanım” gibi bazı ifadelerle anlatıya realist bir hava verilmiş olur. Nitekim Safiye Erol’un özellikle samimi ortamlarda Rumeli ağızıyla konuştuğu da Halil Açıköz’ün naklettiği hatıralardan takip edilebilir. (Akt. Tek, 2017: 104) Tüm bu gerçekçi yönleri ve güçlü karakterizasyonu ile Hesna, Rumeli coğrafyasının Safiye Erol muhayyilesindeki portresiyle birebir örtüşmektedir. Özellikle *Makaleler* adıyla kitaplaşan birçok yazısında, onun bu güçlü imgelemine çok net bir biçimde takip etme olanağı buluruz. (Erol, 2021a)

Safiye Erol’un Rumelili referansları

Safiye Erol’un gerek makalelerinde gerek kurgusal dünyasında kurduğu atmosferde Rumeli, hâfızanın bugüne aktarımı ve bugün üzerindeki belirleyiciliği açısından oldukça önemlidir. Edirne ve diğer Rumeli şehirlerine dair çeşitli yazıları, Rumeli kültürüne dair tespitleri ve hayranlığı, onun bütün edebî yaratım sürecinde etkili olmuştur. Öyle ki Edirne ölçeğinde ifade edilecek olursa “Kâbe niyetine dolanılan” ve “niyaza varılan” bir mukaddes şehir imgelemi onun zihin dünyasını ifade etmesi bakımından dikkate değer görünmektedir. (2021a: 98)

Bununla beraber onun referans olarak kullandığı isimlerde de aynı coğrafyanın izlerine rastlamak mümkündür. Çeşitli konularda yazdığı yazılarda rastladığımız İsmail Hakkı Bursevi ya da Sezai Gülşenî beyitleri ve diğer referansları bu durumun en önemli kanıtlarıdır. (2021a: 166, 402) Sık sık bu isimlerin köken olarak Rumelili olduklarını vurgular, onlara özel makaleler yazar ve sempatisini ortaya koyar. *İsmail Hakkı Bursavî* (2021a: 185-187) ve *Bursavî Hakkında* (2021a: 194-196) isimli yazıları bu doğrultuda yalnızca iki örneği oluşturur. Dünya edebiyatından, felsefecilerinden de haberdar olan Erol’un bir yandan bu önemli tercihi, yine onun köklerine hayranlığını belgelemesi noktasında önemli görünmektedir. Bu sayede Nora’nın da vurguladığı üzere Safiye Erol’un hafızası kendi kendisinin tarihçisi olma işlevini de gözler önüne

serer. (Nora, 2022: 31) Onun tekrar inşa ettiği bu tarih, bahsi geçen bu referanslar aracılığıyla -bir kez daha- geleceğe dair kesintisizlik misyonunu okura sunar.

Sonuç

Sonuç olarak Safiye Erol, hafıza mekân olarak Rumeli coğrafyasını kurgusal metinlerinde karakterlerin dönüşümü için önemli bir eşik olarak çizer ve tarihsel anlamda bir diriliş noktası şeklinde kurgular. Bugünü sağlıklı bir zeminde inşa etmek için Osmanlı-Rumeli değerlerinin, duruşunun gerekliliği üzerinde durur ve bununla her zaman kıvanç duyan bir yapı sergiler. Hatta bizce onun bu yanı, kanon dışı olarak konumlanmasına da sebep olmuştur. Çünkü hâkim söylem, gelenek üzerine kurulu değildir. Böyle bir dönemde Safiye Erol, bu mekânları aracı kılarak geleneğe yaslanmayı tercih etmiştir. Egemen ideolojik söylemin dışında kurguladığı anlatıları, bu bağlamda dolaşıma girememiş ve yazarına hak ettiği şöhreti getirememiştir.

Safiye Erol'un metinlerinde özellikle kadınlara dair örüntülerle vurguladığı düşük yaşamların dönüşümü izleği için Rumeli'yi temsil eden mekânların oldukça önemli bir yeri vardır. Karakterler, türlü hatalar ve istenmeyen tecrübelerden sonra bu mekânlar aracılığıyla dönüşürler. Bu dönüşüm ve belleğin bilinçlenmesi de anlatıların odağındaki -özellikle- kadın karakterlere farklı bir kimlik kazandırır. *Dineyri Papazı* 'nda önce Gülbün'ün Tuna'dan göçmüş aileleri gördüğünde bir şuurlanma yaşaması ve akabinde Edirne'ye gittiğinde yaşadığı dönüşüm ya da *Kadıköyü'nün Romanı* 'ndaki Bedriye'nin -dolaylı olarak- Filibeli Burhan'dan sonraki değişimi, mekânın yapıcı etkisi ile beraber düşünülebilecek hadiselerdendir.

Safiye Erol bahsettiğimiz bu özelliklerine ek olarak o coğrafya insanının sağlam duruşunu, zorluklara göğüs gerebilme becerisini sürekli olumlar ve ağız özelliklerini yansıtır. En önemlisi de bunu yaparken aktüeli, gelişmeleri asla reddetmez. *Ciğerdelen* 'de Turhan'ın Atatürk'e olan benzerliğiyle vurgulamaya çalıştığı da tam olarak budur. Yeni değerler reddedilmez, onlarla barışık bir görünüm ortadadır. Ancak ruhu olan ve geleceğe sağlam olarak ilerleyen bir süreç için köken bağları muhakkak gereklidir. Bu sebeple Turhan, mekânsal belleği temsil eden Canzi ile beraber anlam kazanmış olur. Çünkü Safiye Erol, sağlıklı bir terkinin peşindedir. Onun bu çok yönlülüğünü ve geniş perspektifini vurgulamak için ise en önemli kanıt yine kendi ifadeleri olacaktır:

“Şarklıyım, şarkı isterim, Garp'la ilişğim var, garbi isterim. Maziden isterim, tasavvuftan isterim, bunun yanında günün cereyanlarından, hatta geleceğin atomik hayatından bir şeyler isterim.” (Akt. Yardım, 2010: 133)

KAYNAKÇA

- Araz N. 1964. Safiye Erol'un Ardından. *Düşünen Adam*. 1/15.
- Assman, J. 2015. *Kültürel Bellek- Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. Çev. Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Ayverdi, S. 2022. *Âbide Şahsiyetler*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Belge, M. 2004. Türkiye'de "Kanon". *Kitap-lık*. Edebiyat Kanonu Dosyası. 11/ 68.
- Beyatlı, Y. K. 2014. *Siyâsî ve Edebî Portreler*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti İktisadi İşletmesi.
- Bugdaycı, Ç. 2023. Gelenek ve Kanon Dışı: Safiye Erol ve Peyami Safa'da Geleneğin Kul-
lanımı. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. (28).
- Erol, S. 2011. *Ciğerdelen*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Erol, S. 2019. *Dineyri Papazı*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Erol, S. 2022. *Kadıköyü'nün Romanı*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Erol, S. 2023. *Leylâk Mevsimi*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Erol, S. 2021a. *Makaleler*. Haz. Halil Açıkgöz. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Erol, S. 2021b. *Ülker Fırtınası*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- İleri, S. 2021. Safiye Erol'a Saygı Yazısı. *Makaleler*. Haz. Halil Açıkgöz. İstanbul: Kubbealtı
Neşriyat, 15-18
- Jusdanis, G. 1998. *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür- Milli Edebiyatın İcat Edilişi*. Çev.
Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yay.
- Nora, P. 2022. *Hafıza Mekânları*. Çev. Mehmet Emin Özcan. Ankara: Doğu Batı Yay.
- Pakalın, M. Z. 1972. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*. İstanbul: MEB Yay.
- Ricoeur, P. 2016. *Zaman ve Anlatı 4-Anlatılan (Öykülenen) Zaman*. Çev. Umut Öksüzan,
Atakan Altınörs. İstanbul: Yky.
- Tanpınar, A. H. 2011. *Yahya Kemal*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Tek, Z. 2017. *Safiye Erol Anlatılarının Örnek Okur Düzeyinden Anlamlandırılması*. Ankara:
Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora
Tezi.
- Yardım, M. N. 2010. *Safiye Erol*. İstanbul: Anonim Yay.

Dr. Cemile Odunkıran

Istanbul University, Faculty of Literature,
Department of Turkish Language and Literature,
cemile.yalvari@istanbul.edu.tr

RUMELIA AS A REALMS OF MEMORY IN SAFIYE EROL'S FICTIONAL TEXTS

Abstract: Safiye Erol, who comes from a family that migrated from Macedonia to Edirne, has a perspective on both the East and the West due to the education she received in Europe. The formation of her ideas about Western consciousness, especially after living in Germany for many years, and the special effort she made towards Eastern tradition and lore, however, reveal the distinguishing aspect of Safiye Erol. This consciousness of Safiye Erol makes itself felt in a very significant way in her fictional texts. Her awareness of history and culture, combined with a great sensitivity to geography, constitutes an important data field in her stories and novels. In this study, Rumelia connotations and references in all her texts, especially her fictional texts such as *Kadıköyü'nin Romanı*, *Ciğerdelen*, *Dineyri Papazı*, *Leylak Mevsimi* will be emphasized. It is possible to find the clearest examples of the same consciousness in Safiye Erol's novels, which are among the unique examples of Turkish, as well as in her articles, and to verify the discourse of "realms of memory" in fictional texts. As a matter of fact, a consistent unity of opinion on Rumelia can be found in all her texts. This consciousness about the geography of Rumelia, the Ottoman Empire and all the values they contain was transferred by Safiye Erol to the period she lived in, and it was aimed to ensure continuity at this point. In the face of tendencies such as ignoring or trying to erase the values of the past, what Safiye Erol tries to do through these texts is an important move. The idea of moving forward by leaning on the high values contained in the geography of Rumelia seems quite remarkable in terms of creating an alternative to the dominant perception. In addition to this, one of the issues that should be emphasized is that Safiye Erol has successfully analyzed the human situations and the rich analysis of love by using this conscious background and intellectual ground we have mentioned in her fictional texts. This study aims to illuminate her basic views on history and space together with her ideas on the geography of Rumelia.

Key words: Safiye Erol, memory, place, Rumelia, novel.

Introduction

“I don’t know, I’m dealing with the past so much
to forget the failure of my life today,
or is there really such a thing
as haunting by spirits?”

(Safiye Erol, Ciğerdelen)

In its most basic definition, memory, as the place where the knowledge of the past is hoarded and stored, is the most important shaper of the future and the present. On the other hand, the discourse of the site of memory functions as an instinctive protection of entities facing historical extinction. In this way, the moments that are revived and “returned to history” (Nora, 2022: 27) are reconsidered and included in the aesthetic plane by the constructor of the text. In the 19th century and beyond, with the rise of nation-states, the crucial importance of memory in the construction of identity has emerged. Because in addition to personal memory, collective memory consciousness is also meaningful at this point. In the context of building a collective society, leaning on and drawing strength from the past has become one of the most basic reflexes.

The relationship between people and their neighborhood is closely related to both social and personal memory. As a person with his/her own consciousness and memory is also part of a social memory, traditions, monuments or reflections of historical processes are located in the same context. Ricoeur states that historicity is formed by emphasizing the permeability of this form of relationship -personal/social:-

“The memory of ancestors partially intersects with the memory of successors. This intersection occurs in the common present, which can manifest itself in all degrees, from the intimacy that is peculiar to us to the anonymity of transmission. The ancestral narrative thus bridges the historical past and memory, functioning as an intermediate station for memory as it moves in the direction of the historical past, understood as the time of the dead and the time before I was born. When this chain of memory is traveled back to the starting point, history begins to transform into a relation of we that extends in continuity from the earliest days of humanity to the present.” (Ricoeur, 2016: 193)

In short, this continuity at the point of time is formed by this dialectical relationship between individual and collective memory. Spaces, on the other hand, are the means of

transmission through which memory performs this important function. At this point, Nora, in his cult work *Realms of Memory*, emphasizes this historical, psychological and political function of places, as well as their historically constructive aspects. (Nora, 2022: 19-46) According to him, places of memory have an important function in writing a past that is staged in both its traditional and historical context. Nora also emphasizes in his book that memory is so important because of its “disappearance”. This conceptualization seems important because there is a disappearing memory. In order to resurrect the lost memory, a fiction is created through spaces, a connection with the past is established in this way and the past is resurrected.

Assman, while explaining the act of remembering through the reactions of Israelis, uses the expression “being chosen” (Assman, 2015: 39) because there is a reflection of believing in being chosen and special in order to remember and not to forget, and at the same time to distance oneself from others. As a matter of fact, a “we” narrative implies a “binding structure formed by common knowledge and self-perception” (Assman, 2015: 23). Consequently, every form of relationship with the past and especially communication on a spatial scale leads to “reconstruction”. This historically established memory connection reflects a continuity and a healthy form of communication with the past. This is best exemplified by the fact that the Renaissance process was based on a foundation for making sense of texts from the past. In this respect, canon texts point to a space that a community deems worth saving and passing on to the future, based on the fact that they signify their own stories. (Jusdanis, 1998: 82) This reality is exactly what lies at the core of the moves in the context of national literature. The “evidence” of lost values of the past and their “characteristic differences” (Assman, 2015: 40) reflect a resurrection, as the activity of returning the old to the new also leads societies to live in the present.

In this context, a rediscovered narrative of the past has an important place in the relation of civilization established through remembrance. The marking of realm as memory also represents an important stage at this point. By ensuring the continuity of memory on the scale of spaces, a fictional new is created. Because, as Halbwachs emphasizes, memory needs realm and tends to spatialize. (Assman, 2015: 47) Safiye Erol's texts offer us a rich data field at this point with both fictional and intellectual planes. Presenting the consciousness of history and civilization in her texts to the reader with the emphasis on Rumelia is a very important theme and is at the core of almost all of her texts.

The flame of deeply burning hearth: Safiye Erol and Rumelia

The symbolic reproduction of a place sacred to one's own memory and thus keeping it alive is a dominant tendency in Safiye Erol's texts in the case of Rumelia. Rumelia was one of the largest provinces of the Ottoman Empire in Europe and represents a huge geography.¹ Erol's family is also originally from Skopje, Macedonia. Although the family migrated to Edirne, they never abandoned the culture and memory of Rumelia; on the contrary, this heritage played a very important role for them both in their lives and in raising their children.

Among Safiye Erol's recollections of her childhood, the memories of her family's relatives from Rumelia, her efforts to protect the Rumelia culture and the consciousness she gained at this point constitute an important part. Her following views on the relatives they hosted in their homes seem important in the context we are talking about:

"They had left their farms, their property, everything and left with their worn out clothes. And yet, you would have thought that they were all margrave. I sensed then that there was something to learn from this attitude. It was as if my ancestors had announced to me even then that they had something that could not be destroyed with cannons and rifles, and they wanted to make me an early partner in their lineage quality." (Emphasis ours.) (Erol, 2021a: 184)

Developing an important perspective on Rumelia with such a consciousness, Erol seems to have assumed the role of an intermediary in the context of a deep-rooted background and spatial transmission. Her close friend Sâmiha Ayverdi emphasizes Erol's spiritual background in relation to this important representation mission. Because according to her, her mother Keşanlı İkbâl Hanım is also an important carrier of the Rumelia heritage. It is also remarkable that this transmission is through a woman:

"Although this fiery Rumelia woman, who carried a frontier spirit, spent her middle, high school and university years in the West, the Western spirit, which manifested itself only in her external formation such as method and seriousness, could never penetrate into her interior, which was secured with the armor of love, hamaset and faith; on the contrary, the flame of this deeply

¹ The cities listed by Pakalın within the scope of this province: "Thessaloniki, Skopje, Ohrid, Constendil, Tirhala, Delvina, Avlonya, Elbasan, Pırzren, Dukagin, Alacahisar, Vilçetrin, Ioannina, Semendre, Yanova" (Pakalın, 1972: 57)

burning hearth was accelerated by the air hitting from the East and became a volcano." (Ayverdi, 2022: 210)

Again based on these statements, considering Erol's intense contact with the West and the nature of the Western formation she received, the fact that she did not lose the "flame" of Eastern values is directly related to this idea of special attachment and transmission that we have been emphasizing since the beginning of the study. Nezihe Araz used the expression "a solid and well-grounded system of native values" in relation to this strength of hers. (Araz, 1964: 33) Safiye Erol's education, which grew up with these strong feelings coming from her root, was given great importance by her father and she received great support in terms of self-education in good schools. For Erol, who returned as a doctor of philosophy at the age of 28 (except for a war interruption) from Germany, where she had gone when she was only 12-13 years old, this awareness of her roots was also useful for her to survive in a foreign country. Because her perception of her Rumelian roots and Turkish civilization is integrated with her religious sensitivities. In addition to her concern for the continuity of Turkish culture and civilization and Ottoman history and her efforts to ensure that civilization is not forgotten, she is also religiously attentive. The following incident with the priest who visited her frequently during her stay as a pensioner in Germany is one of the most important indicators of this sensitivity and upright stance:

"The lady of the house, realizing that he was showing a remarkable interest in the child, suddenly said, "Safiye, the priest admires you very much. He will probably make you a Christian one day."

Little Safiye, with an aggression that stunned the people in the room, raised her head and said: "No. One day I will make him a Muslim!" (cited in Yardım, 2010: 34)

Safiye Erol, who built a strong stance in this way, started to appear in the literary world in the 1930s. However, after her first novel, *Kadıköyü'nün Romanı* (*The Novel of Kadıköyü*), published in 1938, and others -1955 episode date of *Dineyri Papazı* (*The Vicar of Dineyri*) – she could not find a place for herself in the canon, although she also had a very serious writing activity. The fact that Erol, who had radical approaches to the perception of modern Turkish women in the 40s and 50s, is not mentioned in the women's movements can be considered together with the fact that she did not refrain from emphasizing these important points of

attention. She will only be recognized when Kubbealtı publishes Erol in 2002 and studies will begin to be made about her.

Safiye Erol, who wrote remarkable and fluent works in Turkish in the light of an important social circle such as Kubbealtı and the experiences gained, has a wide range of subjects ranging from history to mysticism, from women's issues to music, from love to Indian culture. However, within this diversity of subjects, there is an almost ontological influence of place on the author. The geography of Rumelia is important enough for the author to reach a historical reconstruction process. Apart from the side characters interspersed in her works or the occasional appearance of the Rumeli dialect, the narrative in the novel *Ciğerdelen*, which leans directly on Rumelia, is the most important indicator of this. In this study, we have tried to realize a re-reading within the mentioned framework based on the author's texts *Kadıköyü'nün Romanı*, *Ciğerdelen*, *Dineyri Papazı* and *Leylak Mevsimi*. If one is looking for a key word to illuminate Safiye Erol's reflection of her emphasis on origin in her fictional texts with such sensitivity and attention, this word should be "memory". As a matter of fact, it seems possible to trace this memory in the spatial context in almost all of the author's texts.

The construction of fiction directly through Rumelia: *Ciğerdelen*

The novel *Ciğerdelen* points to a very important data field in this perspective. In this novel, the fiction is constructed by the author in a double-time structure (the time Turhan and Canzi lived in / the 1600s when the Sarisipahiler lived in). The 1940s is the actual time of the novel, but a historical connection is established between the characters of the novel and the period in which the frontier lords named Sarisipahiler, who stood out with their protective qualities in Rumelia in Ottoman history, lived and a fluid transition is provided in the narrative. The Sarisipahiler settled in Şahinkonak near İstolnı, where they were both protectors and maintained border control by establishing good relations with their neighbors. In the legends such as *Yedi Peçeli* and *Ciğerdelen*, both the deep-rooted Rumelian traditions and customs and the historical ideal of Kızılelma clearly point to the main themes. Turhan is an architect and feels the "Rumelian blood" very strongly in his veins, dreaming of a perfect reconstruction plan for Edirne, the remnant of his homeland. His awareness of history is not limited to the Ottomans. In the following statements, we see a sense of history that extends back to the Thracians who existed long before the Ottomans.

“My homeland is the land of the Thracians, who throughout history have embraced the cause of the East and the West. A town in the land of that marvelous tribe, famous for their weapons, horses, tastefully crafted silver cups, and above all for their reed poets such as Omiros, Orfoys, Tamiris, who migrated to ancient times... Its name is Keşan.” (Erol, 2011: 11)

Keşan is a district of the city of Edirne, to which Turhan's family migrates after the great background of Hersekli Ahmet Paşa, and which causes him to keep his *evlâd-ı fâtihan* aspect alive. Turhan draws a portrait of a patriot who, despite his education in Europe and his sometimes degraded life, has adopted the ideal of working for the development of his own land (that is, Edirne). Even though he had materialistic initiatives during his time in Europe and in the early days of his return home, he criticizes the perception of modern architecture on the architectural point and interprets it as a product of an understanding that kills meaning because of matter. (Erol, 2011: 21) His architectural perception is expressed in the following words from his own words.

“I would like to see the external order fused with the harmony of the soul, utility with beauty, as in the works of my ancestors. Oh my grandfathers!... What a strength and wealth you are to me! I find you in the sacred Turkish language, in the traditions of my villagers, in everything from mosques and barracks to quilts and carved brazier tongs. Your tombs with their various hoods, your epitaphs, which fit the greatest dignity of humanity into the most humble expression, tell me many things.” (Erol, 2011: 113-114)

In addition to all these, it should also be noted that Turhan portrayed a modern look and an innovative image. In fact, he was even compared to Atatürk: “Everyone says that I look like Atatürk. This resemblance makes me feel ashamed, I do not consider myself worthy” (Erol, 2011: 23), emphasizing his position as having a mission at this point. This relationship established through Turhan's resemblance to Atatürk symbolizes not only Safiye Erol's attachment to the past and roots but also her respect for revolutions and innovation. As a matter of fact, while her general tendency in fictionalizing male characters is to construct them as lowly and with a dark fate, Turhan is exceptional in this regard.² Turhan, who cannot find his way at

² It is observed that this connection between Turhan and Atatürk is also frequently mentioned by Canzi. This situation allows for an interpretation of an emphasis on creating a “consciousness of recent history” (Tek, 2017: 473).

the beginning of the novel, eventually marries Canzi and they have a child. “The effort to combine the values of the past with what the new needs” (İleri, 2021: 16) is symbolized in this way, and this is quite remarkable. In addition, the emphasis on the tenth year celebrations celebrated with enthusiasm in the novel *Ülker Fırtınası*, which we have not discussed in this study, can be interpreted as one of the most important indicators of the perception of respect for the new that we emphasize in Erol. (Erol, 2021b: 97)

However, Safiye Erol is against the material side of the new. We see this in her articles. According to her, the victory over reason always belongs to the spiritual side; love and eternity are the representations of this side. (Erol, 2021a: 145) In this context, Turhan represents the contradictory side of the Republic. On the one hand, Turhan is a character who cares enough about his history to establish ties with his ancestors through dreams, while on the other hand, his materialistic portrait reveals this parallel duality. However, this duality will end after his relationship with Canzi, and his tendencies will find their way with the “ideal new idea” in a harmonious unity.

At this point, the character of Canzi should be emphasized. This female character, who expresses Erol’s sound composite typology, is drawn as a woman of Rumeli origin who is in the process of divorce at the time she meets Turhan and who is firmly attached to these origins. So much so that when her ex-husband talks to her about the divorce and her rebelliousness, he quotes her as saying “...the sword of my ancestors hangs over my head” (Erol, 2011: 35), symbolically emphasizing the solidity of her martial spirit. When they meet and learn her name (originally Cangüzel) and that her lineage goes back to Hersek Ahmet Paşa, Turhan expresses their meeting in the same origin as follows:

“My climate. No wonder...

My soil, my yeast, my dough!” was not in vain. This infinite closeness that melted my heart, which had been petrified by bitter professional experiences and a thousand worldly deceits, in a single glance, had come from such deep roots. That night we spent the morning talking. Like our family, Canzi’s family had no written genealogy. The rumors that were passed down from generation to generation were the same ones I listened to in my father’s house!” (Erol, 2011: 40-41)

This important relationship established by Turhan is also reflected in the character commonalities that Cangüzel shares with Mariska Kemeni (later Cangüzel), a Hungarian convert who is fond of her freedom. Both characters are fond of their freedom

and do not accept chains. Erol took a similar step in her personal history and rejected even fame and recognition on the grounds that it would take away her freedom.

Ultimately, Turhan, the symbol character of the Republic who has not found his way, and Canzi, who has a Rumeli background, unite at the end of the novel after various adventures. In addition to Canzi's modern stance, this state of Canzi, leaning on the Rumeli-Ottoman origin she represents, signifies a reliable space and transforms Turhan as well.

The combination of these two characters and their reliance on the deep-rooted memory realm implies the acceptance of modern Turkey, but also a perception that it cannot exist without its Ottoman roots. Furthermore, events such as the burning down of Turhan's house, which is a direct representation of the Republic of that period, and the subsequent reunion with Canzi reinforce this claim. As a matter of fact, an important example of this situation is the draft zoning plan of Edirne, which burned down along with Turhan's house. After his association with Canzi, Turhan complained about the soullessness of this plan he had started in the past and stated that he would prepare a brand new zoning plan with love and enthusiasm. In short, for Turhan, change also took place in the technical plan. According to this new and sound composition, the "new human" aims to continue on his way by adding a metaphysics to the technique with this Rumeli-Ottoman background.

In fact, this code-solution also reveals the originality of Safiye Erol's proposed understanding of civilization and, in our opinion, reveals a common ground where a name like Tanpınar meets with the discourses of "to continue by changing, to change by continuing" (Tanpınar, 2011: 25) or Yahya Kemal's "the future whose root is in the past" (Beyatlı, 2014: 16), which we often mention today. And it is precisely because these ideas were perhaps contrary to the canon understanding of the period that Safiye Erol could not find a place for herself. The fact that she could not find a place for herself in the canon despite being a very successful writer was also expressed by Murat Belge. (Belge, 2004: 54-59) As a result, this kind of alternative was not included in the dominant discourse and therefore Safiye Erol's literature could not circulate for many years.

However, with characters who, in Turhan's words, "have immortality in their heaven" and are eager to "establish their own world" (Erol, 2011: 14), Safiye Erol once again reveals her motivation to be reborn with her own special dynamics and memory and her historical consciousness on the spatial plane.

Rumelia as a realm that transforms women

The fiction of women in Safiye Erol's novels is generally similar. To a large extent, there is a portrait of a free-spirited woman who can stand on her own feet, but who also makes serious mistakes and realizes them later. In addition, each of these women has a story of transformation. One of the most remarkable of these "self-actualizing" female characters is Gülbün in the novel *Dineyri Papazı*. Gülbün, like the other women, is portrayed as a remarkable woman with high potential. While she is studying medicine and preparing to become a doctor, the forbidden and secret love she experiences with Mehmed Ayhan Cimşidoğlu, who is much older than her, causes her to drift. Gülbün, whose ideals and self-confidence are shaken, will be preoccupied with this forbidden love for seven years; she will come into contact with the completely different, sensual, but at the same time humiliating side of Mr. Mehmed Ayhan, who leads a very modest-looking life.

Mehmed Ayhan, who is portrayed in the novel as preserving traditional values towards others, is remarkable in this context for his ideas about women.³ Gülbün, on the other hand, represents the modern, new typology mentioned here, but she is also "our wives", the model that Mehmed Ayhan advises her to hide from everyone. Trapped between these two roles by the man she is having an affair with, Gülbün will not be able to get rid of this duality for years and will not be able to direct her life under the influence of the climate of love.

The transformation of the character Gülbün, who is conceived without her parents and without a background, as a result of this adventure, is again realized with the influence of a place of memory. In most of the novel, the scene of Gülbün and Mehmed Ayhan's love affair is the place in Beyoğlu. Gülbün enters this place with shame and almost runs away when she leaves. However, the following passage, quoted while walking in the side streets of Beyoğlu, serves as an introduction to her future transformation:

"It was in this humble poor neighborhood that Gülbün found her true world. No way... She wouldn't dare to consider the people of Tekservi Street as her

³ At this point, Mehmed Ayhan Bey's remarks to Fevzi Hoca about women are remarkable: "We sacrificed our children, we allowed them to grow up with minds that did not suit us at all, and we submitted to dualism, even if we put stones in our bosoms for the sake of their becoming forward-thinking citizens, as you just said. Our daughters will not recognize us, they will pass us by, yes... But we can't snatch our wives and let them go, no spoilers!" (Erol, 2019: 300)

fellow travelers. They were the children of an honest and diligent immigrant regiment that had taken refuge here after being driven from the Danube during the last Moskof war. They were displaced from their homeland, deprived of their property, but they knew how to take root in the new conditions, even if the ground was infertile or harsh. They held jobs, they worked, they lived... They are alive, may they live as long as the world lasts. No, they did not waste themselves like Gülbün.” (Erol, 2019: 259-260)

This fragment – this impression of Rumeli immigrants – is noteworthy as another indicator of Safiye Erol's ontological commitment to the place of memory. Here the reader is made to feel that Gülbün will be transformed at the end of the novel, and noble and respectable Rumeli immigrants are set against the character who “wastes” herself.

Within this tidal psychology, Gülbün ends her unsound relationship with Mehmed Ayhan at the end of the novel and embarks on the path of marriage with Ercüment. At this point, Ercüment and Gülbün's trip to Edirne seems important. Edirne has a special meaning for Safiye Erol. She often goes to Edirne on various occasions: “I cannot stop visiting Edirne every year in the spring. I walk around Selimiye as if it were the Kaaba; I find the graves of my ancestors scattered in many parts of Rumelia together as if in a symbolic point, and I pray.” (Erol, 2021a: 98) According to her, Edirne is a land of ancestors, the lineage grows in Edirne just like a tree in the soil, and then casts its shadow over the whole of Trakya and from there over the whole of Turkey, leading her to find herself in her “ancestral homeland”. (Erol, 2021a: 167) She states that Edirne is within her even though she goes to the other end of the world. Likewise, Selimiye Mosque will transform Gülbün and bring her to herself as a result of her trip to Edirne.

“First of all, the driver in one word: Here! He said. The minarets began to rise on the horizon as if they were growing out of the ground, followed by the head and the body. Selimiye, a conquerors monogram engraved in the skies, or a prophet's dream captured by a move of love and genius from otherworldly realms and frozen for the sake of humanity...

There is no word. The human being trembles with his whole being. Shut up, don't speak...

But this overflowing of the heart is so severe. Like a bout of fever, it shakes even the hardest-hearted. They are in a frenzy. When the cover of endless myths is torn from a corner, everyone reveals what they know.

– Sinan Sinan...

– Hey Great Sinan...” (Erol, 2019: 322)

With this enthusiastic first reaction, Gülbün, who is subjected to a blow that “opens all of her heart and head horns at once” (Erol, 2019: 324), will step into a harmonious life that will put an end to her years of shaky life. The journey to Edirne as a city that “binds the yeast of nobility” (Erol, 2019: 324) and Gülbün’s journey to her own essence are synchronized and make sense at the point of transformation. In the end, “Gülbün regains herself” (Erol, 2019: 327) and becomes a character who finds her direction as a result of a historical consciousness and mystical influence. Thus, a love story that has reached a dead end has come to an end as a result of a state of consciousness that integrates with reality.

In Safiye Erol’s novels, the female protagonists, who usually undergo a lowly process, rise to a higher level – again, usually to a mystical consciousness as a result of very deep journeys and soul ups and downs in the issue of love..⁴ In the case of the novel *Dineyri Papazı*, the places of memory with a transformative mission consist of important mosques such as Selimiye on the scale of Edirne. In this way, in the process of the character’s awakening, these landscapes signify a stage for them to extract the essence, the gem within them. In addition to this, the characters representing the superior mind in her novels facilitate these adventures by guiding the women. For instance, names such as Nuran’s father Ali Fethi Bey in *Ülker Fırtınası*, Tayyar Kemteri in *Dineyri Papazı*, or Veli Koca and Hafız Nuri in *Ciğerdelen* can be mentioned in this context. The fact that there is a mystical background in each of these names makes the issue clearer when considered together with these arguments.

Characteristic Manifestations of the direct Rumelia women and family type

In Safiye Erol’s novels, there are two separate examples that enable a panoramic view of the family model and women’s characteristics of the Rumelia geography. One is the family of the character Filibeli Burhan in the novel *Kadıköyü’nün Romanı* and the other is the character Hesna, who is the focus of two of the stories in the book *Leylak Mevsimi* (*İlk Efendim Pomak Ali Efendi, Laz Sıdkı’nın Florya’daki Hovardalığı*). In both examples, the women portrayed are quite strong, loyal to their origins and principled.

Burhan in *Kadıköyü’nün Romanı* is the son of a family originally from Filibe, but who migrated to Kadıköyü from there. Burhan is fictionalized as seriously distant

⁴ For a study examining the Sufi transformations of the women fictionalized by Safiye Erol in the context of their relationship with tradition and canon, see: (Buğdaycı, 2023, 115-133).

from women because of a love story he has experienced. His relationship with Bedriye, the protagonist of the novel, proceeds on this problematic ground. Bedriye attracts attention in Kadıköyü with her poise and beauty. Bedriye, whose previous husband has passed away and continues to live with his sister, has a love marriage with Burhan. However, the feelings in this marriage remain one-sided. Burhan's insurmountable distance finally makes Bedriye give up and they divorce.

In the novel, the detailed narration of Burhan's Rumelian origin and his family is revealed especially with the following passage in the chapter titled "Filibeli Burhan" when Bedriye visits him due to an injury:

"She manhandled Bedriye with a sanctimonious look under her furrowed brows. Bedriye and Orhan passed through an extremely clean stonework and climbed the stairs.

This was Burhan's house. It was known in the neighborhood as "the mansion of the Filibelis". Burhan's family had once come from Filibe and settled in the Mısırlıoğlu neighborhood of Kadıköyü, but they did not get used to the neighborhood. They live a reserved and closed life. Their wives still walk around in burqas, they don't make any neighborly friends. They neither go to the movies nor to the casino. They live a rigorous monastic life behind low blinds. Burhan is the only male head. It is impossible to know how many ladies there are, which ones are young and which ones are old... Once a month or once a year an automobile comes to the door and a few women in burqas get in. But one thing is certain, it is a very neat, very clean house. Although their furniture is old time furniture, it is valuable and beautiful. They were very interested in kitchen work. Their cook is always a woman. And this woman cook is obliged to give up all her freedom for the sake of the high salary she receives. She cannot go out on the street, she cannot talk to anyone, she is forbidden to look through open windows. Every day, one or the other of the women goes down to the kitchen, rolls out tulle-like phyllo dough, and cooks some Rumelian dishes that Istanbul or Anatolian cooks would never know. Syrups, jams, pickles, tarhana, walnut sausages were prepared according to the season.

This is all that is known about this family in Kadıköy." (Erol, 2022: 129-130)

In the novel, there is an immigrant Rumelian family drawn in a closed structure. Although the women are portrayed in a very religious portrait, they also display a polite and noble stance. In the statements above, when Bedriye, who is not afraid of their "crooked eye", goes to visit, she is not treated rudely, but their distance is emphasized by stating that they "manhandle" her with their gaze.

As a matter of fact, it can also be inferred from the fact that this marriage is not accepted by this Rumeli family, as they do not come to their son's wedding in the later part of the novel. In fact, Burhan's preference to live in her ex-husband's house rather than taking Bedriye to his own house after the marriage and not bringing all of her belongings can be interpreted in a way closely related to this situation.

Burhan, who is the representative of this family from Rumelia and of this family on a small scale, does not give up his distant stance throughout the novel despite falling in love with Bedriye, in other words, this love does not transform him. Burhan, as a character who does not express his feelings and who has extended his past bad experiences to his whole life, has not been able to find a direction unlike his family and has been on the losing side. Just as his family has closed itself to everything other than their own values, Burhan has closed himself to life. For this reason, the character who transforms through various stages in the novel is Bedriye as a woman.

In the two stories in the book *Leylak Mevsimi*, a portrait of a Rumelia woman with a strong stance is drawn through Hesnâ, who is brave and confident, but at the same time poor. Accordingly, Hesna is a character who migrated from Ferecik (within the borders of Greece) as a result of the Balkan War. Her marriage to Pomak Ali, who insists on her, constitutes the first story, and her marriage to Laz Sıdkı constitutes the second story. Hesna is a character whose victimization is emphasized due to events such as emigration and the devastating effects of the Balkan War. We can clearly see this in the following statements:

“Al-hayâ minel-îman, I am a master's daughter, I am not the kind of person to be a wife for such Laz Sıtkı. Ah luck, ah migration, ah mischievous Bulgarian...” (Erol, 2023: 56)

However, despite the helpless background emphasized here, Hesna displays a strong and upright attitude towards her husband in both texts that convey the essence of both marriages to the reader. In the face of Pomak Ali's unkind remarks towards her (Erol, 2023: 45-46) and finally as a result of a case of infidelity, she responded to him in the same way. She cheated on her husband just as he did and was reckless enough to say that she had done it before him.

In general, Hesna is an example representing the “evlâd-ı fatihan” with her pained but principled stance, endless energy and mouth characteristics. Her strong and confident side is emphasized in the texts. However, despite this strength, she fails in her marriages. In her second marriage, she will, so to speak, be out of luck, and events

in the same vein will take place, and this time she will catch Laz Sıdkı with another woman – a neighbor from the neighborhood.

In addition to all these, Hesna is also an important example in terms of dialectal features as she directly represents an ordinary woman from Rumelia who migrated. Some expressions such as “E haydi mori”, “bak kızanım” give the narrative a realistic atmosphere. As a matter of fact, it can be followed from Halil Açıkgöz’s memories that Safiye Erol spoke with Rumeli dialect especially in intimate environments. (Cited in Tek, 2017: 104) With all these realistic aspects and strong characterization, Hesna corresponds exactly to the portrait of Rumelia geography in Safiye Erol’s imagination. Especially in many of her writings, which were published under the title *Articles*, we have the opportunity to follow this strong imagination of hers very clearly. (Erol, 2021a)

Safiye Erol’s Rumelian references

In Safiye Erol’s articles and in the atmosphere she constructs in her fictional world, Rumelia is very important in terms of the transfer of memory to the present and its determining influence on the present. Her various writings on Edirne and other cities of Rumelia, her determinations and admiration for Rumelia culture have been influential in her entire literary creation process. So much so that, to put it in terms of Edirne, the imagery of a holy city that is “traveled around as if it were Kaaba” and “reached in prayer” seems remarkable in terms of expressing her mental world. (Erol, 2021a: 98)

However, it is possible to find traces of the same geography in the names she uses as references. The couplets and other references to İsmail Hakkı Bursavî or Sezai Gülşenî, which we can find in her writings on various subjects, are the most important proofs of this situation (Erol, 2021a: 166, 402) She often emphasizes that these names were originally from Rumelia, writes special articles on them and reveals her sympathy *İsmail Hakkı Bursavî* (Erol, 2021a: 185-187) and *Bursavî Hakkında* (Erol, 2021a: 194-196) are just two examples in this direction. This important choice of Erol, who was also aware of world literature and philosophers, seems important in terms of documenting her admiration for her roots. In this way, as Nora emphasizes, Safiye Erol’s memory reveals its function of being its own historian (Nora, 2022: 31) This history that she reconstructs offers the reader – once again – the mission of uninterruptedness for the future through these references.

Conclusion

In conclusion, Safiye Erol draws the geography of Rumelia as a realm of memory as an important threshold for the transformation of the characters in her fictional texts and constructs it as a point of historical resurrection. She emphasizes the necessity of Ottoman-Rumelian values and stance in order to build the present on a healthy ground and always exhibits a structure that is proud of this. In fact, in our opinion, this aspect of hers has caused her to be positioned outside the canon. Because the dominant discourse was not based on tradition. In such a period, Safiye Erol preferred to lean on tradition by mediating these spaces. Her narratives, which she constructed outside the dominant ideological discourse, could not circulate in this context and could not bring the author the fame she deserved.

The places representing Rumelia have a very important place for the transformation of low lives, which Safiye Erol emphasizes in her texts, especially with patterns related to women. Characters are transformed through these places after various mistakes and unwanted experiences. This transformation and the consciousness of memory gives a different identity to characters especially the female characters at the center of the narratives. Gülbün's awakening when she first sees the families who migrated from Tuna and her subsequent transformation when she goes to Edirne in *Dineyri Papazı*, or Bedriye's transformation after Filibeli Burhan in *Kadıköyü'nün Romanı* are among the events that can be considered together with the constructive effect of the place.

In addition to these characteristics, Safiye Erol constantly affirms the strong stance of the people of that geography, their ability to face difficulties and reflects their oral characteristics. Most importantly, while doing so, she never rejects the current and developments. This is exactly what Turhan tries to emphasize in *Ciğerdelen* with his resemblance to Atatürk. New values are not rejected, a view that is at peace with them is evident. However, for a process that has a soul and advances firmly into the future, ties of origin are absolutely necessary. For this reason, Turhan gains meaning together with Canzi, who represents realm of memory. Because Safiye Erol is after a healthy composition. The most important evidence to emphasize her versatility and broad perspective would be her own statements:

“I am from the Orient, I want the Orient, I have relations with the West, I want the West. I want something from the past, I want something from Sufism, but I also want something from the movements of the present, even from the atomic life of the future.” (cited in Yardım, 2010: 133)

REFERENCES

- Araz, N. 1964. Safiye Erol'un Ardından. *Düşünen Adam*. 1/15.
- Assman, J. 2015. *Kültürel Bellek- Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*. Çev. Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yay.
- Ayverdi, S. 2022. *Âbide Şahsiyetler*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Belge, M. 2004. Türkiye'de "Kanon". *Kitap-lık*. Edebiyat Kanonu Dosyası. 11/ 68.
- Beyathı, Y. K. 2014. *Siyâsî ve Edebî Portreler*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti İktisadi İşletmesi.
- Buğdaycı, Ç. 2023. Gelenek ve Kanon Dışı: Safiye Erol ve Peyami Safa'da Geleneğin Kullanımı. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. (28).
- Erol, S. 2011. *Çiğerdelen*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Erol, S. 2019. *Dineyri Papazı*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Erol, S. 2022. *Kadıköyü'nün Romanı*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Erol, S. 2023. *Leylâk Mevsimi*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Erol, S. 2021a. *Makaleler*. Haz. Halil Açıkgöz. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Erol, S. 2021b. *Ülker Fırtınası*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- İleri, S. 2021. Safiye Erol'a Saygı Yazısı. *Makaleler*. Haz. Halil Açıkgöz. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat. (s. 15-18)
- Jusdanis, G. 1998. *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür- Milli Edebiyatın İcat Edilişi*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yay.
- Nora, P. 2022. *Hafıza Mekânları*. Çev. Mehmet Emin Özcan. Ankara: Doğu Batı Yay.
- Pakalın, M. Z. 1972. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III*. İstanbul: MEB Yay.
- Ricoeur, P. 2016. *Zaman ve Anlatı 4-Anlatılan (Öykülenen) Zaman*. Çev. Umut Öksüzan, Atakan Altınörs. İstanbul: Yky.
- Tanpınar, A. H. 2011. *Yahya Kemal*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Tek, Z. 2017. *Safiye Erol Anlatılarının Örnek Okur Düzeyinden Anlamlandırılması*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Yardı, M. N. 2010. *Safiye Erol*. İstanbul: Anonim Yay.

**Интеркултурни дијалози во контекст на македонско-турските
книжевни врски**

**Makedonya ve Türk Edebiyatları İlişkileri Bağlamında
Kültürlerarası Diyaloglar**

**Intercultural Dialogues in the Context of Macedonian-Turkish
Literary Connections**

Издавач

Институт за македонска литература – Скопје

Дизајн на корица

м-р Крсте Господиновски

Печатѝи

МАР-САЖ, Скопје

Тираж

200 примероци

Скопје, 2024

За изданието се плаќа данок по повластена даночна стапка.

Адреса на издавачоѝи

Институт за македонска литература, Григор Прличев бр. 5, П. факс 455
1000 Скопје, Република Северна Македонија

<http://iml.edu.mk/>